

Особливості музичного самовиховання старшокласників

У статті розглядається структура самовиховання старшокласників, розкриваються необхідні завдання для розвитку самовиховання, серед яких формування власного судження про музичне мистецтво, активізація прагнення до музичного саморозвитку, розвиток готовності до музичного самовиховання. Окремо окреслені особливості процесу музичного самовиховання учнів старшої школи та використання індивідуального підходу при формуванні у старшокласників самостійності.

Ключові слова: самовиховання, музичне самовиховання, старшокласники, індивідуальний підхід.

Постановка проблеми у загальному вигляді...Основою самовиховання є особистісний підхід до кожного учня, врахування неповторності його внутрішнього світу. Для цього потрібно спрямувати навчально-виховний процес на забезпечення умов для самопізнання та самореалізації кожного вихованця відповідно до особистісних потреб та можливостей соціокультурного середовища.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми...Питання самовиховання старшокласників досліджував Є.Шумилін, який встановив, що майже всі вони усвідомлюють користь самовиховання, розуміють, що багато залежить від них самих, щоб стати кращим, звільнитися від певних недоліків. Та небагато юнаків і дівчат розуміють, що необхідно мати конкретну програму самовиховання, знати способи роботи над собою [14]. С.Сисоева і Т.Поясок вважали, що для самовиховання важливе значення має колектив. Колектив є важливою формою організації виховання, виступає як могутній педагогічний інструмент розвитку особистості [10, с.80]. І.Бех розглядає психологічні закономірності поведінки старшокласників, які потрібно враховувати у виховному процесі [2, с 77].

Формулювання цілей статті...Метою статті є розглянути особливості структури поняття самовиховання. Розкрити необхідні завдання для розвитку самовиховання та особливості процесу музичного самовиховання.

Виклад основного матеріалу...Навчання і виховання є підсистемами єдиного педагогічного процесу, мета якого полягає у формуванні особистості. «Самоосвіта» та «самовиховання» – це дві бінарні категорії, вони взаємозалежні, доповнюють одна одну, але не співпадають. Тому далі ми детальніше розкриємо поняття самовиховання.

У сучасній педагогічній літературі існує декілька визначень самовиховання. Н.Мойсеюк вважає, що самовиховання – це діяльність, спрямована на перетворення власної особистості [7, с.395].

В.Галузяк, М.Сметанський та В.Шахов зазначають, що «важливим фактором становлення особистості є самовиховання – свідомо діяльність людини, спрямована на вироблення, удосконалення чи зміну своїх якостей відповідно до соціальних чи індивідуальних цінностей, орієнтацій, інтересів, мети, які складаються під впливом умов життя і суспільного виховання» [9, с.168].

М.Сметанський виділяє та характеризує три базові моделі виховання: директивну, прихованого впливу та сприяння [6, с.14-17]. В умовах директивного виховання дитина відчуває певний тиск вихователя, вона найчастіше позбавлена права робити самостійний вибір, що призводить до гальмування розвитку самостійності в особистості, її готовності жити в умовах незалежності і нести відповідальність за свої вчинки.

Дотримуючись прихованого виховного впливу, педагог прагне так організувати виховний процес, щоб не демонструвати своєї керівної ролі в організації виховання. Це сприяє формуванню у вихованця самостійності, відповідальності за свої вчинки, причому процес виховання він сприймає як вияв власної активності.

Відповідно до педагогіки сприяння вихователь повинен не вести дитину за собою і навіть не спрямовувати її розвиток, а йти за нею, підтримувати її в самореалізації. Це позиція помічника, який створює умови для саморозвитку особистості. У процесі сприяючого виховання педагог і вихованець виявляються рівноправними суб'єктами, співтворцями

педагогічного процесу. Взаємини між ними набувають справді суб'єкт-суб'єктного характеру. Учитель прагне формувати уявлення про майбутнє дитини, виходячи з неї самої, стимулюючи її самостійність. За такого підходу дитина стає справжнім суб'єктом свого розвитку [11, с. 14-17].

М.Фіцула стверджує, що самовиховання – вищий етап виховного процесу. Воно успішно здійснюється в школі за таких умов:

а) в дитячому колективі створено сприятливий для самовиховання морально-психологічний клімат;

б) в учня, який хоче займатися самовихованням, сформовано ідеал, до якого він прагне;

в) учні мають такий рівень свідомості, при якому вони правильно оцінюють свої дії і поведінку;

г) учні ознайомлені з деякими відомостями з психології, можуть виявити свої позитивні риси і недоліки своєї особистості;

д) в учнів є певний рівень сили волі, уміння долати труднощі [13, с.40].

• Для стимулювання самовиховання велике значення має формування в учнів суспільних ідеалів. З цією метою в школі необхідно здійснювати змістовне суспільне виховання, формувати в учнів позитивні якості. Слід прагнути до того, щоб у кожного учня був свій приклад для наслідування, свій ідеал, до якого він прагне тягнутися. Ось чому величезне виховне значення має ознайомлення учнів з життям і діяльністю видатних людей, зокрема митців. Допомогти кожному учневі визначити благородну мету життя - значить створити важливі стимули для самовиховання.

• Істотне значення у процесі стимулювання до самовиховання має прагнення особи до визнання свого гідного місця в колективі. Це необхідно підтримувати і розвивати, щоб кожен учень міг здобути пошану і авторитет серед своїх товаришів. Водночас слід в тактовній формі звертати увагу школярів на ті недоліки в їх характері і поведінці, які заважають їм утримувати свою гідність в колективі і які потрібно долати в процесі самовиховання. Одному треба порадишити позбутися деякої зарозумілості в спілкуванні і бути скромнішим, іншому – подумати над своєю зайвою емоційністю і різкістю, третьому – проявляти більше пошани до товаришів тощо.

• Важливим чинником для самовиховання в учнів є внесення до проведення позакласних заходів атмосфери змагання. Участь у суспільно корисній і культурно-масовій роботі створює безліч ситуацій для змагальності у вигадці, у вправності, в трудових справах і художньо-естетичній творчості. У цих умовах багато учнів помічають недоліки у своїй поведінці і характері, ставлять перед собою завдання для їх подолання, вироблення тих або інших якостей і починають займатися самовихованням.

• Багато стимулів, які спонукають старшокласників до самовиховання, містять у собі дискусії на музично-естетичні теми і критику в учнівському колективі, принципова оцінку недоліків у поведінці і характері окремих школярів. В цілому можна відзначити, що психологічні механізми дії цих чинників на стимулювання учнів до самовиховання полягають у тому, що вони спричиняють у них переживання внутрішніх суперечностей між досягнутим і необхідним рівнем особистісного розвитку і викликають потребу в роботі над самовдосконаленням. Така потреба періодично з'являється у кожного старшого школяра, і щоб вона не згасала, вчителям і класним керівникам необхідно звертати особливу увагу на організацію самовиховання.

• В основі самовиховання лежить принцип випереджаючого віддзеркалення в свідомості людини тих дій і вчинків, які він збирається зробити, визначення тих рис і якостей, які прагне виробити у себе. Якщо подібна «уявна програма» формується, вона спонукає людину до практичних дій для її реалізації, створює стимули для прояву вольових зусиль. Ось чому, коли у людини з'являється потреба у подоланні інших недоліків у своєму характері або поведінці, важливо поставити чітку мету і обґрунтувати необхідність її досягнення, іноді навіть корисно визначити терміни. Одночасно з цим потрібно скласти детальну програму самовиховання і визначити те, чого конкретно необхідно досягти. Починати, звичайно, краще з простого, наприклад, не здійснювати необдуманих вчинків, подолати погану звичку перебивати в розмові співбесідника; завжди дотримуватись слова тощо. Набуття досвіду самовиховання, безперечно, повинно ускладнюватися і ставати більш довготривалим.

Викладене вище показує: якщо представити процес самовиховання як цілісне явище, то в його структурі можна виділити низку компонентів:

• критичний аналіз, оцінка своїх недоліків і постановка конкретної мети самовиховання;

- розробка програми самовиховання;
- визначення його методів;
- аутотренінг;
- самоконтроль.

Відомо, що кожний віковий період має різне значення в особистісному становленні, формуванні психологічних якостей.

Важлива особливість особистості старшокласника – прагнення до самопізнання, інтерес до власного психічного життя та своєї індивідуальності, а також підвищений інтерес до внутрішнього світу людини загалом. У цей період в учнів старших класів відбувається природне зростання самостійності дій, думок, але не всі усвідомлюють, що робити з цією самостійністю. Одним із засобів виховання старшокласника є задушевна розмова, бажання зрозуміти його внутрішній світ, почуття, поважати його особистість, сприймати його критику дій дорослих.

Музика є одним із наймогутніших засобів виховання та самовиховання, що надає естетичного забарвлення всьому духовному життю людини. «Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї, – писав В.Сухомлинський. – Без музики важко переконати людину, яка вступає у світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури» [12, с. 521]. Ці слова видатного педагога-гуманіста конкретизують його ставлення до музичного виховання як виховання людини.

Як свідчать наукові дослідження, інтереси старшокласників до музики мають значні індивідуальні відмінності, проте загалом вони визначаються як розважальні: слухання музики легких жанрів, переважно зарубіжної, відвідування дискотек, перегляд кінофільмів та шоу-програм, що призводить до уніфікації ціннісних орієнтацій (А.Болгарський, О.Дем'янчук, І.Климчук) [3, 4, 5].

Сучасна музична освіта школярів не забезпечує розвитку самовиховання, не зорієнтована спеціально на розвиток самоосвітньої компетентності. Отже, враховуючи ці суперечності, необхідно вирішувати такі завдання:

– активізувати прагнення школярів до музичного самовиховання на основі усвідомлення важливості процесу саморозвитку в житті людини;

– сформувати у них власні судження про місце, значення і можливості музичного мистецтва у розвитку духовної культури;

– розвивати в учнів готовність до самостійної участі у музичному житті.

Важливо вміло пов'язати спонтанно набутий музично-естетичний досвід, багатозначенневий для старшокласника, з ідеєю необхідності організації музичної самоосвіти та самовиховання. Стимулювання музичного самовиховання старшокласників передбачає поступову переорієнтацію з обмежених особистих музичних смакових переваг (насамперед до поп-мистецтва) на художньо значимі музично-естетичні цінності, позитивне й зацікавлене ставлення до яких формується лише під цілеспрямованим педагогічним впливом [1].

Музичне самовиховання – процес цілеспрямованого набуття музичних знань і умінь, збагачення музичної культури, розвиток здібностей і якостей. Любов до музики викликає у старшокласників потребу у самовихованні, здатність розуміти музичне мистецтво, співпереживати, сприймати його з естетичною насолодою. Засобами музичного виховання є пізнавальна і виконавська музична діяльність, слухання музики. У музичному вихованні старшокласників організаційно-стимулююча роль належить педагогу загальноосвітньої школи, велике значення має вплив середовища, музичне оточення в родині.

У процесі музичного самовиховання старшокласників треба враховувати такі особливості:

– наявність підвищеної мотивації старшокласників до різноманітної діяльності в галузі музики;

– значні потенційні можливості учнів цього віку щодо самоосвітньої діяльності;

– здатність старшокласників до самоосвіти, самоорганізації, контролювання та корекції своїх дій, до самооцінки;

– потужний і нерегульований вплив мас-медіа на музичні інтереси та потреби сучасних школярів.

Самовиховання через музику розширює пізнання власного духовного світу особистості, сприяє здійсненню самостереження (емоції, почуття, уявлення, фантазії). Музичний твір виступає носієм емоційно-естетичної інформації у найбільш концентрованому вигляді, водночас через цю інформацію школярі пізнають морально-естетичні цінності, які закладені у творі. У процесі розвитку культури естетична інформація постійно змінюється, розширюється, збагачується. Кожна зустріч, навіть із відомим мистецьким твором, видозмінює рівень знань людини, збагачує її досвід, поглиблює почуття, підвищує ступінь естетичного розвитку, дає можливість відкривати невідоме. У цьому й полягає пробудження в людині творчої наснаги, відчуття нового. У повторних багаторазових зустрічах із визначними творами людина й сама помічає зміни у своєму естетичному естві.

Акцентуємо увагу на використанні індивідуального підходу при формуванні у старшокласників творчої самостійності, адже саме через цей підхід можливо ефективно впливати на рівень музичного самовиховання старшокласників. Індивідуалізація музичного навчання неодмінно передбачає самовиховання. Г.Падалка зазначає, що самовиховання – це активність особистості, спрямована на удосконалення себе через систему дій. Результативність музичного навчання значною мірою залежить від умінь і навичок самовиховання [8, с.19].

Висновки... Таким чином, музичне самовиховання – це усвідомлена індивідуальна діяльність, спрямована на саморозвиток, самореалізацію особистості у сфері музичного мистецтва; вона передбачає формування творчої особистості шляхом набуття різноманітних компетентностей у галузі музики відповідно до власних музичних потреб та інтересів. Готовність до музичного самовиховання формується під керівництвом педагогів у навчальному закладі, а здійснюється поза його межами. У процесі музичного самовиховання відбувається подолання однобічних смаків у галузі музики і виховання різноманітних духовних, інтелектуальних, естетичних якостей особистості. За умов відсутності уроків музики у старших класах загальноосвітніх шкіл старшокласники залучаються до музики спонтанно, тому акцент у створенні умов для музичного самовиховання переноситься з навчальної на позаурочну діяльність під керівництвом педагогів. Музичне самовиховання здійснюється під впливом соціокультурного та родинного середовища.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алиев Ю.Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта / Ю. Б. Алиев. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 336 с.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Наук.-метод.посіб. / Іван Дмитрович Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Болгарский А. Г. Система поэтапного обучения и воспитания подростков в ВИА / А. Г. Болгарский // Взаимодействие педагогического вуза и школы в музыкально эстетическом воспитании: Сб. науч. трудов. – К. : КГПИ им. М. Горького, 1984. – С. 18 - 25.
4. Дем'янюк О. Н. Формування музично-естетичних інтересів учнів загальноосвітньої школи : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. / О. Н. Дем'янюк / АПН України, Інститут педагогіки. – К., 1995. – 388 с.
5. Клімчук І. Я. Проблема музичної моди в естетичному вихованні старшокласників: автореф. дис. на здобуття ступеня канд.. пед. наук: спец. 13.00.01. / І. Я. Клімчук / ІІ АПН України. – К., 1998. – 17 с.
6. Сметанський М. Суть виховання як складової педагогічного процесу / М.Сметанський // Шлях освіти. - 2006 – № 4. – С. 14-17.
7. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: Навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. — 3-є вид. доп. – К. : ВАТ КДНК, 2001. – 608 с.
8. Падалка Г. М. Мистецька освіта як засіб розширення соціальних функцій художньої культури / Г. М. Падалка // Реклама і дизайн ХХІ сторіччя: освіта, культура, економіка: Зб. наук. праць / Ред. кол.: М. П. Ліфінцев (гол.ред.), Є. А. Антонович (упоряд. і відп.ред.), А. В. Чебикін та ін. – К.: ІППР, 2001. – Вип.2. – С.168-169.
9. Педагогіка: навчальний посібник / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – Вінниця: РВВ ВАТ Віноблдрукарня, 2001. – 200 с.
10. Сисоева С. О. Психологія та педагогіка: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / С. О. Сисоева, Т. Б. Поясок. – К.: Міленіум, 2005. – 520 с.

11. Степанов С. Ю. Рефлексивная практика творческого развития человека и организаций / С. Ю. Степанов. – РАН, Инст-т психологии. – М.: Наука, 2000. – 174 с.
12. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибр. твори: В 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.3. – С. 283 - 582.
13. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 192 с.
14. Шумилин Е. А. Конфликты в школьном возрасте / Е. А. Шумилин // Пути их преодоления и предупреждения: Межвуз. сб. науч. тр. – М. : МОПИ им. Н.К. Крупской, 1986. –121с.

Транслітерований список літератури:

1. Aliev Ya. B. *Nastol'naia kniha shkol'noho uchitelya-muzykanta* / Ya. B. Aliev. Moskva : VLADOS, 2000, 336 p.
2. Bex I. D. *Osobystisno zorientovane vykhovannia : nauk.-metd. posiib.* Kiev: IZMN, 1998, 204 p.
3. Bolharskyi A. H. *Systema poe'tapnogo obucheniya i vospitaniya podrostkov v VIA // Vzaimodejstvie pedagogicheskogo vuza i shkoly' v muzykal'no e'stetcheskom vospitanii : Sb. nauch. trudov. : Kiev : KGPI im. M. Gor'kogo, 1984, pp. 18-25.*
4. Dem'ianchuk O. H. *Formuvannia muzykal'no-e'stetychnykh interesiv uchniv zagalnoosvitn'oi shkoly : dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.01. / APN Ukrainy, Instytut pedahohiki.* Kiev, 1995, 388 p.
5. Klimchuk I. Ya. *Problema muzychnoi mody v e'stetychnomu vykhovanni starshoklasnykiv : avtoref. dys. na zdobuttia stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.01. / IP APN Ukrainy.* Kiev, 1998, 17 p.
6. Smetanskyi M. *Sut vykhovannia iak skladovoi pedahohichnoho protsesu // Shliakh osvity.* 2006, № 4, pp. 14-17.
7. Moiseiuk N. Ye. *Pedahohika : Navchalnyi posibnyk. 3-ie vyd. dop.,* Kiev : VAT KDNK, 2001, 608 p.
8. Padalka H. M. *Mystetska osvita yak zasib rozshyrennia sotsialnykh funktsii khudozhnoi kultury // Reklama i dizain XXI storichchia : osvita, kultura, ekonomika : zb. nauk. prach / Red. kol. : M. P. Lifintseb (hol. red.), Ye. A. Antonovych (uporiad. i vidp. red.), A. V. Chebikin ta in. Kiev : IPPR, 2001, Vyp.2, pp.168-169.*
9. *Pedahohika : navchalnyi posibnyk / V. M. Haluziak, M. I. Smetanskyi., V. I. Shakhov.* Vinnytsia : RVV VAT Vinobldrukarnia, 2001, 200 p.
10. Sysoieva S. O. *Psykhohiia ta pedahohika : Pidruchnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv.* Kiev : Milenium, 2005, 520 p.
11. Stepanov S. Yu. *Reflektivnaya praktika tvorcheskogo razvitiya cheloveka i organizacij. RAN, Ins-t psixologii. Moskva : Nauka, 2000, 174 p.*
12. Sukhomlynskyi V. O. *Narodzhennia hromadianyna // Vybr. tvory : V 5-ty t. Kiev : Rad. shkola, 1977, T.3, pp. 283-582.*
13. Fitsula M. M. *Pedahohika : Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh pedahohichnykh zakladiv osvity.* Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan, 1999, 192 p.
14. Shumilin E. A. *Konflikty' v shkol'nom vozraste // Puti ix preodoleniya i preduprezhdeniya : Mezhvuz. sb. nauch. tr. Moskva : MOPI im. N. K. Krupskoj, 1986, 121 p.*

Аннотация

Особенности музыкального самовоспитания старшеклассников

Илиницкая Н.С.

В статье рассматривается структура самовоспитания старшеклассников, раскрываются необходимые задания для развития самовоспитания, среди которых формирование собственного мнения о музыкальном искусстве, активизация желания к музыкальному саморазвитию, развитие готовности к музыкальному самовоспитанию. Отдельно очерчены особенности процесса музыкального самовоспитания учеников старших классов и использование индивидуального подхода при формировании у старшеклассников самостоятельности.

Ключевые слова: *самовоспитание, музыкальное самовоспитание, старшеклассники, индивидуальный подход.*

Summary

Features of musical self-education of senior pupils

Ilinitka N.S.

The article deals with the structure of self-education of senior pupils, necessary tasks for the development of self-education are revealed, among them formation of the own judgment about the music art, activation of striving for music self-development, development of readiness for music self-education. Peculiarities of the process of music self-education of the pupils of senior forms and usage of individual approach when forming independence of senior pupils have been mentioned separately.

Key Words: *self-education, music self-education, senior pupils, individual approach.*

УДК 378 : 78. 07

Камінська К.С.,

магістр

Бенера В. Є.,

доктор педагогічних наук, професор

(м.Кременець)

Творчість Михайла Вериківського у контексті сучасних наукових досліджень

«Скрізь, де іде рух за українську музику, ми чуємо ім'я М. Вериківського»

М. Грінченко

У статті висвітлено мистецькі здобутки та внесок Михайла Вериківського у розвиток української музичної культури. Кременеччина впродовж кількох століть дала українській і світовій культурі й освіті чимало відомих особистостей. Серед них постать М. Вериківського, творчий доробок якого фігурує в усіх енциклопедичних виданнях України. Відзначено, під яким впливом формувався М. Вериківський як композитор, хормейстер, критик-публіцист, педагог, громадський діяч.

У статті розкрито мистецькі здобутки М. Вериківського у наукових доробках сучасних науковців, які розкривають значення творчості відомого українського композитора в сучасній українській музичній культурі. Проаналізовано та узагальнено наукові розвідки сучасних дослідників про творчі досягнення композитора, адже відродження національного мистецтва неможливе без примноження музичної культури кращими творчими надбаннями вітчизняних композиторів. У дослідженнях учених-музикознавців творча особистість М. Вериківського постає у найрізноманітніших проявах. Розглянуто аспекти його хорової, оперної та симфонічної творчості, висвітлено глибину і вагомість мистецьких здобутків композитора, його роль як «першопрохідника української музики».

Дослідження постаті М. Вериківського спрямовує на необхідність переосмислення цінності його внеску у розвиток української музики, поглиблення наукових пошуків ще не вивчених сторінок творчості митця.

Ключові слова: *Михайло Вериківський, українська музична культура, музичне мистецтво, першопрохідник української музики, мистецькі здобутки композитора.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Актуальним для музикознавчої науки є дослідження та збереження досягнень української музичної культури, а саме творчості М. Вериківського як першопрохідника української музики. Адже відродження національного мистецтва неможливе без примноження музичної культури кращими творчими надбаннями вітчизняних композиторів.

Михайло Іванович Вериківський (1896 – 1962) – видатний композитор, класик української музики першої половини ХХ ст., хормейстер, фольклорист, музикознавець-теоретик, педагог. Його величезна музична спадщина охоплює практично всі відомі жанри – від камерних до музично-театральних, у багатьох з них він був першовідкривачем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми... Незважаючи на непересічну роль особистості М. Вериківського в історії вітчизняного мистецтва та попри те, що в багатьох музичних жанрах він виступив першовідкривачем, його спадщина й дотепер залишається малодослідженою.

Творчий шлях композитора вивчали українські музикознавці: Н. Герасимова-Персидська, А. Рудницький, Б. Фільц, Н. Шурова, А. Терещенко. Особливості культурно-